BO‘LAJAK TARBIYACHILARNING RAQAMLI MUHIT SHAROITIDA TADQIQOTCHILIK KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY JIHATLARI

Usmanov Abdulla Abdimanopovich
Navoiy davlat universiteti, Maktabgacha ta’lim kafedrasi katta o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23523198

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha ta’limda bo‘lajak tarbiyachilarni tayyorlashning nazariy-metodologik asoslari tahlil qilingan. Unda ijtimoiy –pedagogik muammolarni aniqlash, bolalarning sotsial muhitga moslashuvi hamda bo‘lajak tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligini oshirishga qaratilgan pedagogic – psixologik yondashuvlar yoritilgan.*

Аннотация: *В статье проанализированы теоретико-методологические основы подготовки будущих воспитателей в системе дошкольного образования. Рассмотрены подходы к выявлению социально-педагогических проблем, адаптации детей к социальной среде и повышению профессиональной готовности будущих педагогов.*

Abstract: *The article analyzes the theoretical and methodological foundations of preparing future educators in the preschool education system. It examines approaches to identifying social and pedagogical problems, adapting children to the social environment, and enhancing the professional readiness of future teachers.*

Kalit so‘zlar: *maktabgacha ta’lim, bo‘lajak tarbiyachi, ijtimoiy-pedagogik muammolar, nazariy asoslar, ijtimoiylashuv, kasbiy kompetensiya, tizimli yondashuv, shaxs kamoloti.*

Ключевые слова: *дошкольное образование, будущий воспитатель, социально-педагогические проблемы, теоретические основы, социализация, профессиональная компетентность, системный подход, развитие личности.*

Keywords: *preschool education, future educator, social and pedagogical problems, theoretical foundations, socialization, professional competence, systemic approach, personality development.*

Insoniyat sivilizatsiyasining barcha davrlarida barkamol avlod tarbiyasi, uning jamiyatda munosib o‘rin egallashi va sotsial munosabatlar tizimiga muvaffaqiyatli kirib borishi davlat va jamiyat taraqqiyotining eng ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib kelgan. Zero, har qanday jamiyatning kelajagi, uning intellektual va ma’naviy salohiyati bevosita maktabgacha yoshdagi bolalik davridanoq shakllana boshlaydigan inson kapitaliga bog‘liqdir. Maktabgacha ta’lim Yoshi – inson shaxsiyatining poydevori, uning dunyoqarashi, xarakteri, axloqiy qadriyatlari va ijtimoiy xulq-atvor qoliplari shakllanadigan eng sezgir va mas’uliyatli davr hisoblanadi.

Bugungi shiddatli globallashuv, axborot texnologiyalarining mislsiz darajada rivojlanishi va sotsial munosabatlarning murakkablashuvi davrida maktabgacha ta’lim tashkilotlari oldiga mutlaqo yangicha vazifalar qo‘yilmoqda. Hozirgi kunda tarbiyachi nafaqat bolaga oddiy gigiyenik talablarni o‘rgatuvchi yoki dars o‘tuvchi shaxs, balki bolaning ichki imkoniyatlarini kashf etuvchi, oila va bog‘cha o‘rtasidagi sotsial ko‘prikni bunyod etuvchi hamda bola atrofidagi har qanday salbiy ijtimoiy-

pedagogik ta’sirlarni bartaraf etuvchi tizimli tadqiqotchi sifatida namoyon bo‘lishi lozim. Shu bois, pedagogika oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonida ularning ijtimoiy-pedagogik muammolarni tadqiq etish ko‘nikmalarini rivojlantirishning nazariy-metodologik jihatlarini tizimli o‘rganish, mavjud nazariy yondashuvlarni konseptual tahlil qilish hamda ushbu yo‘nalishdagi pedagogik qonuniyatlarni umumlashtirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Bo‘lajak tarbiyachilarda tadqiqotchilik madaniyati va ijtimoiy-pedagogik muammolarni tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish muammosi klassik va zamonaviy pedagogik ta’limotlarda keng o‘rganilgan.

L.S.Vigotskiyning "Yaqindagi rivojlanish zonasi" va ijtimoiy taraqqiyot konsepsiyasi maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik va sotsial shakllanishida kattalar, xususan, tarbiyachilarning roli naqadar muhimligini ko‘rsatadi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, bolaning har qanday intellektual va ijtimoiy funksiyasi dastlab sotsial darajada (odamlar o‘rtasidagi munosabatda), so‘ngra individual darajada shakllanadi. Demak, bo‘lajak tarbiyachi boladagi sotsial o‘zgarishlarni tushunishi uchun chuqur sotsial-pedagogik bilim va tahlil ko‘nikmasiga ega bo‘lishi zarur.

Metodologik nuqtai nazardan bo‘lajak tarbiyachilarni tayyorlash tizimini quyidagi fundamental pedagogik yo‘nalishlar tashkil etadi:

1. Tizimli yondashuv: Bo‘lajak tarbiyachini tayyorlash jarayonini yaxlit, ko‘p komponentli va dinamik tizim sifatida o‘rganadi. Bu yondashuv ta’lim mazmuni, shakli, metodlari va nazorat vositalarining uzviyligini ta’minlaydi.

2. Kompetensiyaviy yondashuv: Talabalarga nafaqat nazariy bilimlarni yodlatish, balki ularda real hayotiy va professional vaziyatlarda muammolarni aniqlash hamda yechish qobiliyatini (kompetensiyasini) birinchi o‘ringa qo‘yadi.

3. Akmeologik yondashuv: Talabaning doimiy ravishda o‘z устида ишлаши, касбий камолотнинг энг юқори чўққисига ("акме" даражасига) интилиши ва ўзини-ўзи ижодий ривожлантириш механизмларини очиб беради.

Bo‘lajak tarbiyachilarda ijtimoiy-pedagogik muammolarni tadqiq etish ko‘nikmalarini rivojlantirish – bu ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, o‘z ichiga keng qamrovli nazariy qarashlarni jamlaydi. Nazariy jihatdan ushbu muammo uchta asosiy yo‘nalishning birlashmasidan iborat:

Ijtimoiylashuv – bu shaxsning jamiyat madaniyati, me’yorlari, qadriyatlari va ijtimoiy rollarini o‘zlashtirishi hamda ularni faol ravishda qayta ishlab chiqish jarayonidir. Maktabgacha yoshdagi davrda bolaning sotsializatsiyasi oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti o‘rtasidagi munosabatlar ta’sirida kechadi. Bo‘lajak tarbiyachining asosiy nazariy vazifasi – ushbu ikki sotsial institut o‘rtasidagi muvozanat va hamkorlikni ilmiy baholay olishdir. U sotsial pedagogikaning asosiy prinsiplarini bilishi, bolaning sotsial muhitga moslashishidagi qiyinchiliklarni (deviant xulq-atvor, tajovuzkorlik, o‘ziga yopilib olish) ilmiy – metodik jihatdan

tahlil qila olishi zarur. Bo‘lajak tarbiyachilarda ijtimoiy-pedagogik muammolarni tadqiq etish ko‘nikmalarini rivojlantirish – bu ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, o‘z ichiga keng qamrovli nazariy qarashlarni jamlaydi. Nazariy jihatdan ushbu muammo uchta asosiy yo‘nalishning birlashmasidan iboratdir.

Ijtimoiylashuv – bu shaxsning jamiyat madaniyati, me’yorlari, qadriyatlari va ijtimoiy rollarini o‘zlashtirishi hamda ularni faol ravishda qayta ishlab chiqish jarayonidir. Maktabgacha yoshdagi davrda bolaning sotsializatsiyasi oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti o‘rtasidagi munosabatlar ta’sirida kechadi. Bo‘lajak tarbiyachining asosiy nazariy vazifasi – ushbu ikki sotsial institut o‘rtasidagi muvozanat va hamkorlikni ilmiy baholay olishdir. U sotsial pedagogikaning asosiy prinsiplarini bilishi, bolaning sotsial muhitga moslashishidagi qiyinchiliklarni (deviant xulq-atvor, tajovuzkorlik, o‘ziga yopilib olish) ilmiy – metodik jihatdan tahlil qila olishi zarur.

Pedagogik tadqiqot – bu ta’lim-tarbiya jarayonidagi muammolarning ob’ektiv qonuniyatlarini aniqlashga qaratilgan ijodiy-ilmiy faoliyatdir. Bo‘lajak tarbiyachida bu madaniyatni rivojlantirish uchun uning ongiga "tarbiyachi – passiv ijrochi emas, balki faol ijodkor va Shifokor – pedagog" degan falsafani singdirish kerak. Nazariy jihatdan tadqiqotchilik ko‘nikmalari quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

Muammoni ko‘ra olish (empatiya va observatsiya);

Muammoning sabab – oqibat zanjirini tahlil qilish (analitik tahlil);

Faraz (gipoteza) shakllantirish va uni amaliyotda tekshirish (pedagogik eksperiment);

O‘z faoliyati natijalarini xolisona baholash (refleksiya).

Akmeologik nuqtai nazardan, bo‘lajak tarbiyachining rivojlanishi – bu uning talabalik davridan professional faoliyatgacha bo‘lgan shaxsiy va kasbiy evolyutsiyasidir. Nazariy jihatdan Adaptiv-kasbiy, Kasbiy shakllanish (konstruktiv), Professional kamolot (akme) bosqichlarni qamrab oladi.

Pedagogik ta’lim tizimida talabalarning tadqiqotchilik ko‘nikmalarini faqatgina alohida to‘garaklarda emas, balki barcha o‘quv fanlarining mazmuniga singdirilgan tizimli modul sifatida rivojlantirish nazariy jihatdan eng to‘g‘ri strategik yo‘l hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, bo‘lajak tarbiyachilarda ijtimoiy-pedagogik muammolarni tadqiq etish ko‘nikmalarini rivojlantirish – bu maktabgacha ta’lim sifatini oshirishning strategik omilidir. Ushbu muammoning nazariy jihatlarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, bugungi kun pedagogidan faqat dars o‘tish metodikasini bilish emas, balki chuqur sotsiologik, psixologik va diagnostik bilimlarga ega bo‘lish talab etilmoqda. Tizimli, kompetensiyaviy va akmeologik yondashuvlarning o‘zaro uyg‘unligi talabani reproduktiv darajadan ijodiy-konstruktiv hamda professional-akmeologik darajaga olib chiqish imkonini beradi. Bo‘lajak tarbiyachilarni tadqiqotchi sifatida tayyorlashning nazariy poydevorini

mustahkamlash kelajakda maktabgacha ta’lim tizimiga har qanday ijtimoiy muammoni ilmiy asosda hal eta oladigan, sadoqatli va yuksak kasbiy mahoratli mutaxassislar kirib borishini ta’minlaydi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Qodirova, F.Toshpo‘latova, Sh.Kayumova, N.Azamova, Maktabgacha ta’lim pedagogikasi Toshkent-2019
2. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yilgan davlat talablari
3. Karimova V.M “ Ijtimoiy Psixologiya” . Darslik- T.: “Fan va texnologiya ”, 2012 https://idum.uz/uz/archives/11203

QORI NIYOZIY NOMIDAGI TARBIYA PEDAGOGIKASI MILLIY INSTITUTI
TPMI
1929